

HÜSN Ü AŞK'IN SEBEB-İ TE'LİF BÖLÜMÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Kezban PAKSOY*

Özet: Beyit sınırlamasına tabi olmayan mesnevî nazım şekli; ilmî, ahlâkî, tarihî eserlerin yazımının yanında ikili aşk hikâyeleri ve efsaneler gibi konuların anlatımında da tercih edilen nazım şekli olmuştur. Klasik Türk edebiyatı sahasında müellifler uzun anlatılması gereken konuları bu nazım şekliyle kaleme almışlardır.

Klasik Türk edebiyatının en önemli isimlerinden biri şüphesiz Şeyh Gâlib'tir. 18. yüzyılda yaşamış olan Şeyh Gâlib Şerh-i Cezîre-i Mesnevî ve Es-Sohbetü's-Sâfiye adlı mensur eserlerin yanında Dîvân ve Hüsn ü Aşk adlı iki manzum eserin de sahibidir.

Klasik Türk edebiyatının en meşhur eserlerinden biri olan Hüsn ü Aşk ikili aşk hikâyeleri kategorisine giren bir mesnevîdir. Bu çalışmada Hüsn ü Aşk mesnevîsinin sebep-i te'lif bölümü incelenmiştir. Bu bölümde dile getirilen beyitlerden hareketle eserin yazılış amacı, Şeyh Gâlib'in sanat anlayışı, şiire ve şaire bakış açısı üzerinde durulmuş ve özellikle 17. yüzyıl şairlerinden Nâbî ve onun Feridüddin Attâr'ın İlähînâme'sini örnek alarak yazdığı Hayrâbâd adlı aşk konulu mesnevîsine yönelttiği eleştiriler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk, Nâbî, Hayrâbâd, mesnevî, sebep-i te'lif

A Review Of The Cause Of Writing Section Of Hüsn Ü Aşk

Abstract: Mathnawi is most preferred verse form to tell long subjects because it has no limit for couplet number and each couplets are rhymed in itself. Authors wrote their scientific, moral, historical, mythical texts and stories in mathnawi verse form.

Şeyh Gâlib is one of major poets of Turkish literature without doubt. He lived in 18th century and wrote a Dîvân, Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Es-Sohbetü's-Sâfiye and Hüsn ü Aşk. Hüsn ü Aşk is a mathnawi about Hüsn and Aşk's love story and this mathnawi is one of most read mathnawi in Turkish literature,

In this artical, section of cause of writing in Hüsn ü Aşk is studied detailed. Şehy Gâlib's cause of writing Hüsn ü Aşk mathnawî, artistic perspective, poetry view, view on the poet, especially reviews about Nâbî and his advice book Hayrâbâd that written by taking Feridüddin Attâr's İlähînâme as an example are pointed out.

Key Words: Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk, Nâbî, Hayrâbâd, mathnawi, cause of writing

Giriş

18. yüzyıl klasik Türk edebiyatının zirve şahsiyetlerinden biri olan Şeyh Gâlib*, Dîvân'ı¹ ve Hüsn ü Aşk² adlı mesnevîsi ile bu edebiyatta derin iz bırakmış şairlerimizdendir. H. 1771'de (M. 1757) İstanbul'da Mevlevî bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Şeyh Gâlib, ilk eğitimini babasından almış daha sonra Hoca Neş'et, Hamdi Efendi ve Galata Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Efendi'den istifade etmiştir. Dîvân-ı Hümâyûn kaleminde bir süre çalışmış, ailesi tasvip etmese de Konya'ya giderek Mevlevîyye tarikatına intisap etmiştir. Tarikatta manevî terbiyesini tamamlayıp “dede” olmuş ve nihayetinde Galata Mevlevîhânesi şeyhliğine getirilmiştir. Dönemin sultanı III. Selim'le iyi ilişkiler kuran Şeyh Gâlib 27 Receb 1213 (4 Ocak 1799) tarihinde vefat etmiştir. Dîvân'ı ve Hüsn ü Aşk mesnevîsinin yanında Şerh-i Cezîre-i Mesnevî ile Es-Sohbetü's-Sâfiye adlı eserleri vardır (Kalkışım, 2010: 54-57).

Uzun konuların anlatımında tercih edilen bir nazım şekli olan mesnevî edebî bağlamda özellikle ikili aşk hikâyelerinin anlatımında tercih edilen bir nazım şeklidir. Klasik bir

* Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

* Şeyh Gâlib hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Genç, İlhan (2000), *Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Kalkışım, Muhsin (2010), “Şeyh Galib”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, Ankara, s. 54-57.

¹¹ Kalkışım, Muhsin (1994), *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara, Akçağ Yayınları.

²² Doğan, Muhammet Nur (2011), *Şeyh Galib Hüsn ü Aşk*, İstanbul, Yelkenli Yayınevi. Okay, Orhan ve Ayan Hüseyin (2000), *Şeyh Galip Hüsn ü Aşk*, İstanbul, Dergâh Yayınları. Avşar, Ziya (2024), *Hüsn ü Aşk Manzum Çeviri*, İstanbul, TEDEV Yayınları.

mesnevî genellikle şu bölümlerden oluşur: Giriş Bölümü, Konunun İşlendiği Bölüm, Bitiş Bölümü.

Hüsni ü Aşk'ın Sebeb-i Te'lîf Bölümü

Konumuz olan Hüsni ü Aşk'ın Sebeb-i Te'lîf bölümü eserin giriş bölümünde (173-239. beyitler) yer alır. Şair bu mesnevîyi yazma sebebini içinde bulunduğu bir dost meclisine bağlar:

Bir meclis-i ünse mahrem oldum
Ol cennet içinde Âdem oldum

Bir dost meclisine ben mahrem oldum
O cennet içinde san Âdem oldum

Meclis velî gülşen-i mahabbet
Bülbülleri yek-ser ehl-i ülfet

Meclis ammâ sanki sevgi gülzârı
Söz sohbet ehliye tüm bülbülleri

Her birisi şâir-i sühan-senc
Gencîmeler elde cümlesi genc Hazinele elde hepsi de civan

Her biri usta bir şairsöz tartan

Ülfetleri şi'r ü fazl u irfân
Sohbetleri nazm u nesr ü elhân

Konuları irfan erdem ve şiir
Sohbetleri nağme nazım ve nesir

Ben mest-i sabûh-ı nükte-dânî
Vakt ise sabâh-ı nev-cüvânî

Ben nükte meyiyle bulmuştum seri
Zamansa ilk gençlik çağı seheri

Gâhî okunurdu Hayrâbâd
Nâbî olunurdu hayr ile yâd
(Hüsni ü Aşk, 173-178)

Okunurdu ara sıra Hayrâbâd
Nâbî olunurdu hayır ile yâd
(Hüsni ü Aşk Manzum Çeviri, 173-178)

Bu dost meclisinde kendisini cennet içinde Âdem'e benzettir. Bu mecliste söz ehli ve sanat erbabı şairler vardır ve bu şairlerin sohbet ölçütleri sadece şiir, nazım, nesir, nağme, erdem ve irfandır. Şeyh Gâlib bu meclise gençliğinde katılmış iddialı bir şairdir. Şairler sohbeti bıraktıklarında mecliste birisi Hayrâbâd'ı okumakta ve bu münasebetle Nâbî'yi hayrile anmaktadırlar.

Hakkâ ki acîb bir eserdir
Erbâbı yanında mu'teberdir

Gerçekten de şaşırtıcı eserdir
Erbâbı yanında pek muteberdir

Hengâm-ı heremde söylemişdir
Pîr olduğu demde söylemişdir

Kocalık çağında söylemiş derler
Yaşlılık bağında söylemiş derler

Ol nazmın edip bir ehl-i ma'nâ
Medhinde mübâlağayla itrâ

O nazmın medhinde bir manâ ehli
Abartıp ileri götürdü kavli

Bezm ehli serâser etdi ikrâr
Bu kavli muvâfakatla tekrâr

Meclis ehli doğruladı cümleten
Uygun dediler o hükme yeniden

Bir gâyete erdi kim meâlî
Tanzîrinin olmaz ihtimâlî

Öyle uçurdular ki o gün kavli
Nazire demenin yok ihtimali

Ol rıtl bana girân göründi
Bir sûret-i imtihan göründi
(Hüsni ü Aşk, 179-184)

Bu kadeh çok ağır göründü bana
Benzedi biraz da imtihana
(Hüsni ü Aşk Manzum Çeviri, 179-184)

Gâlib burada okuyucuya meclistekilerin Hayrâbâd hakkındaki ortak değerlendirmelerini ve kendi karşı görüşlerini aktarır. Meclistekilerden biri Hayrâbâd'ı

değerlendirme ölçütlerini aşan bir edayla över ve diğerleri de bu övgüye katılır hatta ona nazire söylemeyi ihtimal dışı görürler. Gâlib meclistikilerin bu hükmünü kendisini edebî bir sınava tâbi tutmak olarak değerlendirir.

Ta'rîzine edip hitâbı

Verdim o gürûha bu cevâbı

İtiraz yoluyla edip hitâbı

Verdim o zümreye ben şu cevâbı

Kim Nâbî'ye hiç düşer mi evfak
Şeyhin sözine kelâm katmak

Nâbî'ye yaraşır mı böyle tavır
Şeyhin sözüne söz katma da nedir

Ey kıssadan olmayan haberdâr
Nâkıs mı bıraktı Şeyh Attâr

Değil misiniz kıssadan haberdar
Acep neyi noksan bırakmış Attâr

İşte o kadardır ol hikâyet
Bâkîsi dūrûg-ı bî-nihâyet
(Hüs ü Aşk, 185-188)

O kadarcıktır işte o dâsitan
Geriye kalanı bitimsiz yalan
(Hüs ü Aşk Manzum Çeviri, 185-188)

Gâlib bu sunumu yapan şaire itiraz ederek onun şahsında meclistikilere şöyle söyler: Nâbî'nin Attâr'ın sözünün üstüne söz söylemesi uygun düşmemiştir. Zira buradakilerin hepsi Attâr'ın İlâhînâme'sindeki olay örgüsünü yeterince bilmektedirler. Attâr bu eserde eserin ana figürlerinden biri olan hırsıza konunun gereği kadar yer vermiştir. Bu eserde o hikâye makul bir ölçü içerisinde. Nâbî ise Hayrâbâd'da çeviri dışında eklediği konuyu tam da bu noktadan itibaren alıp işleyerek bitimsiz bir yalan anlatma işine girişmiştir.

Gâlib sözün devamında Nâbî'yi kullandığı dil yönünden de eleştirmektedir. O'na göre Hayrâbâd'ın beyitleri uzayıp giden zincirleme tamlamalar yönünden Farsça bir nazmı andırmaktadır. Gerçi böyle bir üslup zamanın ruhuna uygun olarak metne bir edebî süs verse de Türkçe sözler içinde ağır kaçmaktadır. Gâlib bu tip ibarelerin metin içerisinde yer yer kullanılmalarını sanat içerisinde sayarak itiraz etmez ancak Nâbî bu tip terkiplerin kullanımında ölçüyü aşmıştır:

Manzûme-i Fârisî-veş ebyât
Bi'lcümle tetâbû-ı izâfât

Beyitleri Farsça bir nazma benzer
Uzar gider zincirleme terkipler

İnşâya verir egerçi ziynet
Türkî söz içinde ayn-ı siklet

Gerçi bunlar metne süs verse de
Ağır kaçır Türkçe sözler içinde

Az olsa eger degildi mâni'
Derdik ana belki de sanâyî'
(Hüs ü Aşk, 189-191)

Şâyet az olsaydı yoktu zararı
Derdik sana için yapmış bunları
(Hüs ü Aşk Manzum Çeviri, 189-191)

Ayrıca Nâbî'nin mübalağa sanatını iyi kullanamadığını dile getiren Gâlib, onun mübalağa konusunda alçaktan uçan bir kuş gibi olduğunu söyler:

Hem bir dahi var ki ol sühan-sâz
İğrâkda mûrg-i pest-pervâz
(Hüs ü Aşk, 192)

Hem abartıda o söz ehli kişi
Andırır alçaktan uça bir kuşu
(Hüs ü Aşk Manzum Çeviri, 192)

Gâlib'in mübalağa konusundaki bu tenkidinde mübalağanın Sebk-i Hindî poetik anlayışı içerisinde tuttuğu müstesna yerin de bir etkisi olduğu açıktır. Gâlib'in zaviyesinden bakınca Nâbî'nin mübalağayı işlevsel olarak kullanmada bir zaaf taşıdığı görülür. Zira Nâbî'de mübalağa etkin bir poetik unsur olmayıp şiiri tamamlayan bir unsurdur.

Gâlib, Hayrâbâd'da Hz. Peygamber'in Burak'ının somut bir at gibi tavsif edilmesini ve kutsal olanın kudsiyetine hâlel getireceği düşüncesiyle tasvip etmez. Ayrıca Burak konusundaki nitelemelerin ve iğrak derecesindeki abartıların kaynağı olarak Nefî'yi göstererek bu kısmın özgünlük açısından sorgulanmasını ima eder:

Evsâf-ı Burâk-ı Fahr-ı âlem

Resul Burâk'ının tavsîfi ne iş

Rahşiyiye-i Nef'î andan akdem Nef'î Rahşiyiye'de bunları demiş

Lâzım mı Burâk'ı medh ü tavsîf Lazım mı Burâk'ı övgü ve tavsîf
Bu kârı ana kim etdi teklîf Böyle işi ona kim etti teklîf

Afv eyleyelim ki belki bilmez Haydi affedelim ki belki bilmez
Bir sürçen atın başı kesilmez Bir kez sürçen atın başı kesilmez
(Hüsn ü Aşk, 193-195) (Hüsn ü Aşk Manzum Çeviri, 193-195)

Gâlib, Nâbî'yi himaye açısından mesut bir şair olarak görür. Zira Nâbî dönemlerinde yaşadığı beş Osmanlı padişahının da himaye ve desteklerini almıştır. Bu sayede söz meydanında devrinin üstadı sayılmış pek az şaire nasip olan bir şöhrete kavuşmuştur. Ancak Nâbî Gâlib'e göre bulunduğu yerde sabit kalarak şiirinde yeterli bir sıçrama yapamamış ve bunun sonucu olarak da nice şiirsel mânâ ve hünerden uzak düşmüştür:

Beş dâne şehenşeh-i melek-zâd Melekten doğma beş tâne hükümdar
Tab'ına keremle etmiş imdâd Keremle kendine destek oldular

Bâzâr-ı cihânda kâmın almış Cihan pazarında kâmını almış
Meydân-ı sühanda nâmın almış Şiir meydanında nâmını almış

Böyleyken edip yine tekâsül Hal böyleyken yine tembellik etmiş
Kılmış niçe ma'nîden tegâfûl Nice manâlardan uzağa gitmiş
(Hüsn ü Aşk, 197-199) (Hüsn ü Aşk Manzum Çeviri, 197-199)

Nâbî'nin Hayrâbâd'da yer alan cinsî münasebeti ve kadın bedenini tarif eden beyitlerini de eleştirir. Gâlib Nâbî'nin Nizâmî tarzına uyup bulduğu bir iki güzel tabirin peşine düşerek âşıkla maşukun yatak odasını tasvir etmesini edebe mugayir bulur. Bu tip anlatımların edeb gözetmeyen Acem rind şairlerinin usulü olduğunu söyleyerek böyle bir üslubu takip etmenin beyhudeliğini vurgular:

Bulmağla bir iki hoşça ta'bîr Bulmakla bir iki güzelce tabir
Erlik midir izdivâcî tasvîr Erlik midir yatak odasın tasvir

Dersen ki Nizâmî-i girâmî Dersen büyük şair Nizâmî bile
Etmiş o dahi bu iltizâmî Böyle gerek görüp düşmüş bu yola

Ol tarz-ı Acem'dir olmaz i'câb O Acem tarzıdır şaşmamak gerek
Rindân-ı Acem gözetmez âdâb Acem rintleri edep gözetmez pek

Her tavrına iktidâ ne lâzım Her yaptığına icabet ne lâzım
Câizse de ictirâ ne lâzım Câizse de böyle cür'et ne lâzım
(Hüsn ü Aşk, 200-203) (Hüsn ü Aşk Manzum Çeviri, 200-203)

Gâlib Hayrâbâd'da ilave hikâyede temel figür olan hırsız karakterinin adeta Hallac-ı Mansur düzeyine yükseltilmesini onunla da yetinmeyerek bu kahramana hayalî bir miraç yaptırılıp Hz. İsa tahtına eş edilmesini kalemi beyhude yormak olarak niteler ve Hayrâbâd'ın temelini bir hırsızın kemaline vurgu olarak gösterip öyküyü çalıp çırpma bir öykü olarak yerer:

Hem bir dahi bu kim ol sühan-senc Hem bir de şu var ki o sözde usta
Vermiş kalemine renc-i bî-genc Kalemi beyhûde yormuş çorakta

Bir düzd-i bürehne-pâyı gûyâ Baldırı çıplak bir hırsız tutmuş
Mansûr'a diler ki ede hem-pâ Mansûr ile aynı kefedte tartmış

Mi'râc-ı hayâle eyleyip sâz
İster ki Mesîh'e olsun enbâz

Hayâlî bir mi'râc yaptırıp ona
Eş etmeye kalkmış İsâ tahtına

Mebnâ-yı binâ-yı Hayrâbâd
Bir hayırsızın kemâlin îrâd

Hayrâbâd binasının aslı şudur
Bir hırsızın kemâline vurgudur

El-hak çalıp alma kıssadır ol
Hırsızlara hayli hissedir ol
(Hüs ü Aşk, 204-208)

Doğrusu çalıp çırpma kıssadır o
Hırsızlara hayli bir hissedir o
(Hüs ü Aşk Manzum Çeviri, 204-208)

Gâlib Nâbî'nin Hayrâbâd'ında işlenen fikirlerin sığlığını da tenkit eder. Nâbî'nin öğüt vermeye kalktığına "Dünya fânî ahiret bâkîdir" gibi herkesin bildiği umumî öğüt kalıplarını aynen tekrarlamasını zevk yoksunluğu olarak niteler:

Nush etse eger budur mezâkı
Dünya fânî ahiret bâkî

Öğüt verse zevki şundan ibâret
Dünya fânî bâkî olan âhiret

Olsa ne kadar harâb u mağşuş
Yokdur bunu işitmemiş gûş
(Hüs ü Aşk, 210-211)

Duysa da ne kadar ağır ve bunak
Var mıdır bunu işitmedik kulak
(Hüs ü Aşk Manzum Çeviri, 210-211)

Gâlib'e göre bir şairin her anlayışa göre kelimeler edip her aklı gözetmesi hayal gücünün kısırlaşmasına ve şiir dilinin de anlam bakımından fakirleşmesine yol açar. Nâbî'nin eseri, bu ilke doğrultusunda kaleme alındığı için şairin kabiliyetine rağmen hayal ve anlam bakımından zayıftır:

Çün kârî himâyet eylemekdir
İfhâma riâyet eylemekdir

İş olunca her bir aklı gözetmek
Ve her idrâke göre kelâm etmek

Elbetde olup füsürde-hâtır
Ma'nâdan olur zebânı kâsır

Elbette hayâl gücü kısırlaşır
Lisanı da manâca fakirleşir

Lâkin yine bellidir tabîat
Meydandadır aldığı vedîat
(Hüs ü Aşk, 219-221)

Şair doğası belli yine de
Alınan eğreti mal göz önünde
(Hüs ü Aşk Manzum Çeviri, 219-221)

Gâlib'e göre Nâbî sanat incilerinin içinde bir şairdir ancak zevkini aktaracak sanat gücünden mahrumdur:

Gencûr-ı cevâhir-i sanâyî'
Ol san'atı yok ki zevke râcî'
(Hüs ü Aşk, 230)

Sanat incileri sahibi ancak
Zevkin aktaracak sanattan uzak
(Hüs ü Aşk Manzum Çeviri, 230)

Şeyh Gâlib sebep-i telifte sadece Nâbî ve onun eseri olan Hayrâbâd'ı eleştirmemiş aynı zamanda kendi sanat anlayışını da dile getirmiş ve bir sanatçıda bulunması gereken şairlik vasıflarını da ifade etmiştir. Gâlib'e göre sanatçı, sanat ve edebiyattan anlayanlara yeni ufuklar açmalı, sözü aklına geldiği gibi değil işleyip olgunlaştırarak söylemelidir:

Merd ana denir ki aç a nev râh Mert ona denir ki yeni yol açar
Erbâb-ı vukûfî ede âgâh

Eder ondan sanat ehlin haberdar

Olmaya sözi bedîhî-i tâm
Ede niçe tecrübeyle itmâm
(Hüs ü Aşk, 212-213)

Söz değil her akla eseni söylemek
Nice deneyimden geçmesi gerek
(Hüs ü Aşk Manzum Çeviri, 212-213)

Ancak Gâlib bu bağlamda Nâbî'nin sözlerini basit ve alelade bulur. Oysa kendisi herkes gibi söylemeyip, sözlerine derin şiirsel mânâlar yüklemiştir:

Ammâ ki kime eyleyim bunu fâş Lâkin bunu kime açayım şimdi
Ben dahi bileydim ol kadar kâş Keşke o kadarın ben de bilsem

Efvâha sözüm olaydı dem-sâzSözüm söylenir olsa dilden dile
Lâzım mı idi felekde pervâz Lüzum yoktu gökte uçmaya böyle
(Hüsni ü Aşk, 214-215) (Hüsni ü Aşk Manzum Çeviri, 214-215)

Gâlib bu noktadan sonra tenkidde ileri gittiğini müstehzi bir şekilde söyleyerek bu tutumundan dolayı bir erdem olan tevbeye sığınır:

Veh veh bu ne şekve etdim izhâr Vah bunca şikâyeti nasıl derim
Sad tevbe vü sad hezâr inkâr Yüz tövbe ve yüz bin inkâr ederim
(Hüsni ü Aşk, 216) (Hüsni ü Aşk Manzum Çeviri, 216)

Gâlib sebep-i te'lîfin bu kısmından sonra Nâbî ve takipçilerini ilzam ettiğine kânî olarak sözü kendi şiir anlayışına getirir. O'na göre şiirden anlayan birinin takdir ettiği bir beyit söylemek bin dünyaya bedeldir:

Bir ehl-i sühan ki ede tahsîn Söz ehli birinin beğendiği her
Bin çarh değer o beyt-i rengîn Renkli hoş beyit bin feleğe değer
(Hüsni ü Aşk, 217) (Hüsni ü Aşk Manzum Çeviri, 217)

Gâlib'in sanat anlayışında halkın beğenisi için kalem oynatmak felaketin ta kendisidir. Edebî bir eserin kıymetini ancak zevk sahiplerinin anlayacağını söyler:

Dâim bunu der ki elde hâme Eldeki kalem şöyle der dâim
Âfet bana i'tibâr-ı amme Halkın takdîri bir âfettir bana
(Hüsni ü Aşk, 218) (Hüsni ü Aşk Manzum Çeviri, 218)

Gâlib'in sanat anlayışına göre söz incisi aşktan başka bir şeye harcanmamalı, bin kez anlatılsa da edebî bir eserde yine aşk anlatılmalıdır. Çünkü âlem aşktan ibarettir geri kalanı sadece elem keder ve sıkıntıdır:

Hiç aşkdan özge şey revâ mı Revâ mıdır ki sarf etmeye değsin
Sarf etmege gevher-i kelâmı Söz incisi aşktan özge şey için

Dersen ki hezâr olundu tekrâr Edildi binlerce kez tekrar dersin
Sahbâ-yı bekâdan olma bîzâr Derim bıkmâ bekâ şarabından sen

Âlem heme derd-i aşk u ülfet Tümüyle dostluk ve aşk derdi âlem
Bâkî keder ü elem nuhûset Gerisi uğursuzluk keder elem
(Hüsni ü Aşk, 225-227) (Hüsni ü Aşk Manzum Çeviri, 225-227)

Gâlib, Nâbî'yle ilgili yukarıda bahsi geçen hususları dile getirerek arkadaşlarına itiraz eder. Bu itirazlarının neticesinde arkadaşları Şeyh Gâlib'in söylediklerini ispatlamasını isteyerek Hüsni ü Aşk'ı yazmasına vesile olurlar:

Dutdı ol söz ile beni yârân Beni bu sözlerimle tutup erler
Da'vâya gerek gel imdi bürhân Gel davâyâ delil gerek dediler

Nâbî ana kim güç ile ermiş Nâbî ona nice güçlûkle ermiş
Allâh sana gençliğinde vermiş Allah bunu sana gençlikte vermiş

Aldım o hevesle kilki deste
Bu nazmı dedim şikeste-beste
(Hüs n ü Aşk, 234-236)

O hevesle alıp ele kalemi
Kıra döke dedim işte bu nazmı
Hüs n ü Aşk Manzum Çeviri, 234-236)

Sebeb-i te'lif kısmının son beyitlerinde eksiklerinin olduğunu ama boş söz söylemediğini dile getiren Gâlib burada iki şiir anlayışını karşılaştırdığını Evren kumaşı ve Halep kumaşı mecazları üzerinden aktarır. Burada Evren kumaşı Sebki-i Hindî üslubunu Halep kumaşı da Nâbî'nin temsilcisi olduğu Hikemî üslubu işaret eder. Sözün sonunda hükmü şaşmaz hakem olan zaman ve nitelikli edebî okuyucuya bırakır:

Noksânıma varıdr i'tirâfım
Bîhûde degil velik lâfım

Sözde noksanıma var itirafım
Ancak pek beyhûde değildir lâfım

Bed-reng ise de kumâş-ı Evren
Kalmaz yine kâle-i Halebden

Evren kumaşında kötüyse de renk
En azından Halep kumaşına denk

Ân kes ki zi şehri-i âşinâyîst
Dâned ki metâ-ı mâ kocâyîst
(Hüs n ü Aşk, 237-239)

Bilişlik şehrinde olan bir kişi
Bilir kumaşımız hangi diyâr işi
(Hüs n ü Aşk Manzum Çeviri, 237-239)

Sonuç

Hüs n ü Aşk'ın sebeb-i te'lif bölümünü incelediğimizde Şeyh Gâlib'in bu bölümde en çok Nâbî ve onun eseri olan Hayrâbâd'ı eleştirdiğini görürüz. Nâbî'yi eleştirdiği ilk husus üstad Feridüddin Attâr'ın İlâhînâme'si gibi eksiksiz bir eser varken Nâbî'nin Hayrâbâd'ı yazmış olmasıdır. Bu durumu Gâlib'in usta çırak geleneği içinde üstâda yapılan bir saygısızlık gibi değerlendirdiği düşünülebilir. O'na göre Attâr'ın İlâhînâme'si eksiksiz bir eserdir ve bu konuda yeni bir eser yazma gereği yoktur.

Gâlib'in Nâbî'yi eleştirdiği diğer bir husus da Hayrâbâd'da kullandığı dil ve üsluptur. Nâbî'nin çok fazla terkip ve zincirleme tamlamalar kullanması eserin diline sıklet vermiştir. Dilin bu şekilde kullanılmasını Türkçe'ye uygun görmez. Ancak Hayrâbâd'a baktığımızda bu eleştirinin çok da haklı olmadığını görürüz. Nâbî Hayrâbâd'da her ne kadar tamlama ve terkiplerle dolu bir dil kullansa da konunun işlendiği bölümde sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Bu sebeple Gâlib'in bu konudaki eleştirisinin çok da yerinde olmadığını söyleyebiliriz.

Gâlib, Nâbî'nin mübalağa sanatını iyi kullanamadığını, bu hususta ifrat ve tefrite düşerek bu sanatı işlevsel bir biçimde işleyemediğini dile getirmektedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in miraçtaki bineği Burak'ın anlatıldığı kısımların Nef'î'yi andıran bir üslupla aktarılmasını beyhude bir çaba olarak değerlendirir. Zira Nef'î Rahşîyye'sinde bu kısımları Nâbî'den daha yetkin bir anlatımla kaleme almıştır.

Ayrıca Gâlib, Nâbî'nin padişahların himayesi sayesinde şiirini geliştirdiği, ancak kavuştuğu bu rahata rağmen tembellik ederek şiirde hayal yönünden kısır, dil ve anlam derinliği yönünden de fakir kaldığı düşüncesindedir. Ama yine de Nâbî'de Allah vergisi bir şairlik kabiliyeti olduğunu ifade eder. Ancak bu kabiliyetine rağmen Nâbî sanatın inceliklerini yeterince kavrayabilen bir sanatçı değildir. Hayrâbâd'da herkesin bildiği cinsten verilen öğütler bu iddiasına delildir.

Gâlib'in Hayrâbâd'da eleştirdiği hususlardan bir diğeri de cinsî münasebeti ve kadın bedenini işaret eden beyitlerdir. O'na göre ahlak ve edebe aykırı söz ve ifadelerin bir edebî eserde dile getirilmesi uygun düşmez.

Hüs n ü Aşk'ın sebeb-i telifini incelediğimizde Şeyh Gâlib'in poetikasına dair bilgiler de tespit ederiz. Gâlib'e göre sanatçı, sanat ve edebiyattan anlayanlara yeni ufuklar açan bir kişidir. Sözün sanat olması için akla geldiği gibi değil işlenip olgunlaştırılarak söylenmesi

gerekir. Önemli olan alelade sözler söylemek değil şiir ve sanat üstatlarının takdir edeceği beyitler söylemektir. Bu bağlamda Gâlib kalemine “*halkın beğenisi benim için felakettir*” dizesini söyletir. Bu noktada Nâbî’nin sözlerini basit ve alelade bulur, kendisinin herkes gibi söylemediğini, sözlerinde derin mânâlar bulunduğunu söyler. Bu ifadeden hareketle Gâlib’in kendini Nâbî’den daha üstün bir şair olarak gördüğünü düşünebiliriz. Ancak yine de Nâbî’yi eleştiride ileri gittiğini müstehzi bir şekilde söyleyip tevbe etmekten de çekinmez.

Gâlib’in sanat anlayışına göre sanat ve edebiyatın konusu sadece aşk olmalıdır. Çünkü âlem aşktan ibarettir geri kalanı sadece keder ve sıkıntıdır. Bu bakış açısının Gâlib’in mutasavvıf kimliğinden kaynaklandığını düşünebiliriz.

Sonuç olarak Hüsn ü Aşk’ın sebep-i telif bölümünün şairin poetikasına dair en belirgin metinlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Akkuş, Metin (1993), *Nef’î Divanı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Avşar, Ziya (2024), *Hüsn ü Aşk Manzum Çeviri*, İstanbul, TEDEV Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2016), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, Aydın Kitabevi.
- Doğan, Muhammet Nur (2011), *Şeyh Galib Hüsn ü Aşk*, İstanbul, Yelkenli Yayınevi.
- Doğan, Muhammet Nur (2011)
- Genç, İlhan (2000), *Esrar Dede Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Gökcan, Melike ve Koç, Hamza (2018). *Nâbî Hayrâbâd*, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Mücahit, Kaçar (2012), “Şeyh Gâlib’in Nâbî Eleştirisi ve Divân Şiirine “Edebî” Yaklaşım Hakkında Birkaç Not”, *Turkish Studies*, 7/1 Winter, s.1339-1346.
- Kalkışım, Muhsin (2010), “Şeyh Galib”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, Ankara, s. 54-57.
- Kartal, Ahmet (2013), *Doğu’nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî*, İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Okay, Orhan ve Ayan Hüseyin (2000), *Şeyh Galip Hüsn ü Aşk*, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Şentürk, Ahmet Atillâ ve Kartal, Ahmet (2017), *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Şığva, Bülent (2013), “Hüsn ü Aşk Mesnevisinden Hareketle Şeyh Gâlib’in Poetikası Üzerine Bazı Düşünceler”, *Turkish Studies*, 8/13 Fall, s. 1479-1489.
- Ünver, İsmail (1986), “Mesnevî”. *Türk Dil Kurumu Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Ankara, TDK Yayınları.